

Henrik Lenkkeri

VTK, poliittisen historian pääaineopiskelija, Turun yliopisto
hhlenk@utu.fi

Rajoja ylittämässä – pakolaisten asema osana Venäjän imperiumin romahtamista ensimmäisen maailmansodan jälkeen

Avainsanat: Venäjä, kansallisvaltiot, valtion luomistyö, siirtolaisuus, ensimmäinen maailmansota, vallankumous

Tämä artikkeli pohjautuu esseeseen, jonka kirjoitin osana Turun yliopiston poliittisen historian kurssia Muuttoliikkeet, historia ja politiikka.

Ihmisten liikkuvuus ei ole historiallisena ilmiönä mitenkään tuore ilmiö, mutta sen ilmenemisen muodot ovat kehittyneet nopeasti viimeisen vuosisadan aikana. Ne yhä etenevissä määrin koskettavat suurempia ihmisryhmiä ja usein muuttoliikkeiden taustalla ei ole vapaaehtoisuus, vaan jokin pakottava tarve, esimerkiksi turvallisuuden tai perusoikeuksien turvaaminen. Tämä on johtanut pakolaisuuden muodostumiseen, joka käsitteenä sai virallisen aseman vasta 1950-luvun puolella. Pakolaisuusilmiöllä on siis historiallinen konteksti, jonka raamit määriteltiin myöhemmin erilaisten käytäntöjen ja sopimusten kautta.

Pakolaisuus ei syntynyt tyhjiössä, vaan sen syntymiseen vaikuttivat useat historialliset kehitykset, joista merkittävimmät ajoittuvat 1800-luvulle, huipentuen 1900-luvun alkupuolen kansallismielisyyden kärjistymiseen ensimmäisen maailmansodan muodossa. Pakolaisuusilmiön taustalla on siten kansallismielisyys, joka kehittyi modernien kansallisvaltioiden luomistyössä 1800-luvun puolella, jolloin käsitykset kansalaisuudesta alkoivat hiljalleen kehittyä ja vakiintua huomattavasti. Tämä kehitys johti väistämättä "muiden"

ryhmien rajaamiseen valtion kansallisen yhteisön ulkopuolelle. Lisäksi huomioimalla ajallisen kontekstin, eritoten 1800-luvun loppupuolella voimistuneen antisemitismin ja rotuopin, on ymmärrettävissä, miksi eri ihmisten lokerointi ilmiönä kiihtyi entisestään. Uusien kansallisvaltioiden tiukentunut rajojen valvonta ja kiihkeä nationalismi kärjistikin keskinäisiä suhteita, joka huipentui vuonna 1914 puhjennun ensimmäisen maailmansodan väkivallassa. Sodan piti olla lyhyt ja armeijoiden välillä käyty, mutta lopputulos oli päinvastainen; siitä tuli totaalista, mikä merkitsi siviiliväestön laajamittaista pakoa väkivaltaisuuden alta. Tämä synnytti historiallisesti tunnetun ensimmäisen suuren pakolaisliikkeen Euroopassa, jolloin siirtyneitä oli yhteensä useita miljoonia.

Sodan loppuminen hiljensi aseet armeijoiden välillä, mutta väkivalta ja epävakaus säilyivät. Kotimaistaan paenneet ihmiset tuli sijoittaa uudestaan takaisin lähtömaihinsa, mutta monissa tapauksissa oma kotimaa ei enää välttämättä ollut sellaisenaan olemassa. Erityisesti sodan hävinneissä valtakunnissa tapahtui suuria yhteiskunnallisia muutoksia, joiden seurauksena esimerkiksi Itäval-

ta-Unkarin tai Ottomaanien valtakunta romahtivat täysin. Tätä seurasi epävakaa ajanjakso, jonka aikana valtakuntien raunioiden tilalle rakennettiin kansallisvaltioita, jotka pyrkivät kansallisen turvallisuuden nimissä homogeneisyyteen, pakottaen "ei-toivotut" ihmiset ulos yhteiskunnasta.

Tässä esseessä tarkastelen tätä ilmiötä, eritoten miten pakolaiset olivat osa uusien kansallisvaltioiden luomistyötä ensimmäisen maailmansodan jälkiselvittelyissä ja sitä, millainen kohtalo heillä oli näissä olosuhteissa. Tarkastelen ilmiötä keisarillisien Venäjän ja sen tilalle syntyneen sosialistisen Neuvosto-Venäjän esimerkin kautta, keskittyen aluksi uuden hallinnon syntymisen ympärillä tapahtuneisiin kehityksiin, jotka johtivat laajamittaisen pakolaisliikkeen syntymiseen. Tämän jälkeen tarkastelen, mitä sosiaalisia ja poliittisia haasteita venäläispakolaiset kohtasivat siirtymisen myötä ja käsitelen heidän kohtaloitaan yhteiskunnallisen muutoksen edessä.

Historian tutkimuksen kokonaisuutta huomioidessa pakolaiset ovat saaneet huomattavasti vähemmän huomiota, kuin he ansaitsivat. Pakolaisuutta laajamittaisesti tutkineet ovat todenneet ilmiön kuvastavan tilaa, jossa pakolaisia käsitellään vain osana suurempia kehityskulkuja joukkona kasvotomia kulkureita, joilla ei olisi varsinaista sijaa dynaamisina toimijoina historiallisissa muutoksissa. Erityisesti Venäjän tapauksessa suuret kansalliset kertomukset jättävät helposti vähemmistöjen kokemukset varjoon. Myös itärintaman tilannetta on verrattu usein läntisen rintaman passiiviseen juoksuhautasotaan, vaikka tilanne siellä poikkesi lännestä suuresti ihmisten runsaiden muuttoliikkeiden vuoksi. Esimerkiksi ihmisten laajamittainen muutto oli merkittävä tekijä Venäjän vallankumouksien taustalla, mutta tätä ei usein korosteta. Pakolaisilmiötä laajasti tutkinut Peter Gatrell argumentoi, miten monissa historiallisissa kehityskuluissa pakolaisille ei anneta mahdollisuuksia tulla kuulluiksi, vaikka heillä olisi merkittävä rooli tapahtumien kulussa. Hyödynnän hänen kirjallisuuttaan tässä esseessä, jotta saan uutta perspektiiviä ihmisten muuttoliikkeisiin.

Aloitin ensimmäisessä kappaleessa tarkastelemalla, miten Venäjän suuret muuttoliikkeet syntyivät sodan aikana, johdatellen kohti vuoden 1917 tapahtumia, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan näiden muuttajien asemaa osana vallankumouksellista aikaa. Sen jälkeen erittelen, millainen kohtalo eri ryhmillä oli vallankumousten jälkiselvittelyssä, osana uuden kansallisvaltion luomistyötä. Johtopäätöksissä vastaan kysymykseen, mikä merkitys ja kohtalo Venäjän

pakolaisilla oli uuden valtakunnan muodostumisessa.

Muuttoliikkeet itärintamalla

Vaikka keisarillinen Venäjä liittyessään ensimmäiseen maailmansotaan näytti pärjäämisen merkkejä, nopeasti kävi ilmi, että sen taantunut yhteiskunnallinen tila ei ollut valmis pitkittyneen sodan tuomiin rasituksiin. Venäjän armeijan hyökkäysvoima oli kohdalainen, koska apujoukkojen koordinointi sekä kehnot huoltoyhteydet vaikeuttivat tehokkaan sodankäynnin harjoittamista. Tätä pahensi entisestään puute pätevästä upseereista, jotka olisivat koordinoineet operaatioita. Lisäksi runsaat tappiot taisteluissa ja raskaat sotilasmenetykset synnyttivät tyytymättömyyttä keskusvaltaa kohtaan. Äärimmillen venytetty armeijan sietokyky alkoi olla koetuksella. Nämä osasyöt johtivat ajan myötä suureen sosiaaliseen katastrofiin, jonka Venäjä joutui kokemaan jo ensimmäisen maailmansodan aikana, ja tilanne vain kärjistyi entisestään sodan jälkiselvittelyssä. Venäjän valtakunta ei kuitenkaan ollut ainoa maa, joka joutui vaikeaan tilanteeseen muuttoliikkeiden käynnistyessä. Sodan takia ympäri Eurooppaa tapahtui ihmisväestöjen siirtoja, joista monet saivat väkivaltaisen käänteen uusien kansallisvaltioiden luomistyön ohella. Venäjän tilanne tarjoaa siten vain yhden perspektiivin kokonaisuuteen, joka on laajamittainen.

Ensimmäisen maailmansodan syttyessä Saksan keisarikunnan tehokkuus ja nopea eteneminen yllätti venäläiset joukot, jotka joutuivat nopeasti jo vuoden 1914 syksyn aikana perääntymään laajalla Preussin ja Baltian maiden läpi kulkevalla rintamalla. Tämä asetti samalla lähialueilla eläneen siviiliväestön vaikeaan tilanteeseen, jossa joko tuli jäädä vihollisen miehityksen alaiseksi tai paeta itään päin. Lisäksi vihollisen terrori ja pakkovärväykset armeijaan tai työläisiksi olivat riittäviä pelotteita, jotka saivat monet jättämään omaisuutensa taakseen. Tämän perusteella on uskotavaa, että sodan väkivaltaisuus ja epävakaus olivat jo yksinään merkittävä tekijä ihmisten kasvaneen muuttoliikehännän taustalla ensimmäisen maailmansodan aikana.

Sodan lisäksi muuttoliikkeiden taustalla oli muita syitä, jotka olivat lähtöisin Venäjän omasta politiikasta. Venäjän puolustus ei näyttänyt kestävän saksalaisten hyökkäyksiä, ja vuoteen 1915 mennessä eturintama oli liikkunut miltei 300 mailia itään, jonka aikana Saksa onnistui valtaamaan Puolan ja alueita Baltian maista. Valtaukset Itä-Euroopan maissa merkitsivät, että nyt monet

latvialaiset, ukrainalaiset, liettualaiset, puolalaiset, juutalaiset ja venäläiset siviilit joutuivat viimeistään tekemään päätöksen kohdaloistaan. Kaoottisessa tilanteessa tarvittiin hallinnan otetta ja Venäjän armeijan johto sai keisarilta laajat oikeudet hallita itärintaman välittömässä läheisyydessä olevien alueiden olosuhteita. Armeijan viranomaiset pystyivät nyt pakottamaan paikallisia siviilejä pakenemaan kodeistaan, jotka poltettaisiin, ettei lähestyvällä vihollisella olisi näitä käytettävissään. Tätä taktiikkaa kutsuttiin poltetun maan taktiikaksi ja venäläiset hyödynsivät sitä runsaasti vetäytyessään kohti itää. Samasta syystä myös tuhannet ihmiset joutuivat jättämään kotinsa ja pakenemaan. Lisäksi armeijan kasvavat tappiot saivat sen johdon määrittelemään syntipukkeja tappioille, jotta huomio saataisiin käännettyä pois Venäjän armeijan heikkouksista.

Nimenomaan Venäjän armeijan ja itärintaman paikallisten siviilien välinen suhde oli keskeinen dynaaminen tekijä alueella tapahtuneissa muuttoliikkeissä. Asiaan perehtynyt tutkija Joshua A. Sanborn on eritellyt tämän johtuvan kahdesta piirteestä, jotka kumpuavat sosiaalisista syistä. Eturintaman läheisyydessä alueella vallitsi selkeä sosiaalinen kahtiajako siviilien ja sotilaiden välillä, joista jälkimmäiselle oli sodan aikana kehittyneet vahva näkemys etnisistä ryhmistä paikallisten olosuhteiden perusyksikkönä. Itärintama sijaitsi geopolittisesti epävakaa-alueella Baltian maista Balkanille asti. Alueen sisälle mahtui runsaasti erilaisia kansallisuksia, joiden välille oli sodan aikana syntynyt kitkaa. Näiden raja-alueiden etnisten sekoitusten takia imperialistisen Venäjän sotilaat näkivät sisäisiä vihollisia paikallisessa siviiliväestössä. Tämä lisäsi jännitteitä paikallisväestöä kohtaan ja venäläissotilaat usein epäilivät siviilien aikeita, usein rasistisin perustein. Tästä syystä erityisesti paikalliset juutalais- ja puolalaisväestöt joutuivat venäläissotilaiden vainojen uhreiksi ja heidän uskollisuuttaan Venäjää kohtaan epäiltiin jatkuvasti. Yhdistettynä korostuneeseen antisemitismiin ja rasismiin, väestönsiirrot aiheuttivat valtioidensisäisiä ”puhdistuksia”, joissa sotilaat synnyttivät siviileistä pakolaisia hyvin lyhyillä varoitusaajoilla. Näin muuttoliikkeiden ohella suuren mittakaavan pidaetykset ja karkotukset kehittyivät osana itärintaman sodankäyntiä, lisäten entisestään alueiden epävakautta ja tyytymättömyyttä esivaltaa kohtaan. Kokonaisuudessaan on arvioitu, että Venäjän imperiumin rajoilla oli liikkeellä yli seitsemän miljoonaa ihmistä sodan loppuun mennessä, pakenemassa eri maiden armeijoita, mukaan lukien Venäjän omia sotilaita.

Kohtalokas vuosi 1917

Ensimmäisen maailmansodan loppupuolella sodankäynti sai uusia muotoja, joissa keskiössä ei enää ollut ainoastaan armeijoiden väliset taistelut, vaan myös paikallisten puoliosotilaallisten ryhmittymien esiinnousu ja terrori siviiliväestöä kohtaan. Näiden järjestöjen toiminta yhdistettynä vallankumouksellisten- tai vastavallankumouksellisten aatteiden kanssa synnytti erityisesti keski- ja itäiseen Eurooppaan väkivaltaisen kehityskulun, joka johti suuriin väestönsiirtoihin ja uusien valtioiden luomiseen. Myös Venäjän monikansallisessa imperiumissa tämä kehityskulku johti laajamittaiseen epävakauteen ja sitä kautta pakolaisten määrän kasvuun. Tämä ilmiö tehostui entisestään, kun uudet kansallisvaltiot sitoutuivat homogeneisen kansakunnan tavoitteluun, vaikka vähemmistöt kattoivat kolmanneksen Euroopan ”uusien” valtioiden väestöstä.

Vuoteen 1916 mennessä monille oli tullut viimeistään selväksi, että pakolaisten kaoottinen liikehdintä Venäjän reuna-alueilla alleviivasi tsaarivallan epäpätevyyden, ja pelot pakolaisuuden lisääntymisen seurauksista yleiselle järjestykselle ja terveydenhuurolle saivat monet vastustamaan byrokraattisen koneiston menetelmiä. Vaikuttaa siltä, että Venäjän sotamenestyksen heikentyessä ja siviilien ahdingon lisääntyessä tarve vallanvaihdolle kasvoi. Asiaa edesautettiin poliitisoimalla muun muassa pakolaiskysymys, ikään kuin tapana haastaa tsarivaltio muutoksen tarpeessa. Pakolaisten muuttoliikkeet ja uudelleensijoittelu olivat todella venyttäneet Venäjän resurssit äärimmilleen sodan aikana, mistä oli seurannut erityisesti raja-alueiden kansalaisille nälänhätää ja muiden perustarpeiden puutetta. Erityisesti julkiset organisaatiot, aktivistit, paikalliset liberaalit poliitikot sekä muut Venäjän vallitsevan hallinnon vastustajat hyödynsivät tätä pakolaisten ja siviilien ahdingkoa heidän poliittisiin tarkoituksiinsa.

Venäjän tsaarin johtama byrokraattinen koneisto ei siten kyennyt sodan vaikeuksien kasaantuessa enää hallitsemaan laajaa monikansallista imperiumia tehokkaasti. Yhteiskuntajärjestystä ravistellut sosiaalinen epäjärjestys muutti käsitteitä kansallisuudesta valtiossa. Sodan keho hoitamisen synnytti vaihtoehtoisia kuvia Venäjän tulevaisuudesta, jossa asiat voitiin hoitaa erillään suuryritysten ja byrokraattisen hallinnon yhteydestä. Erityisesti taloudellisella alalla julkiset organisaatiot julistautuivat pysyttelevän erillään tsaarivallan epämääräisyydestä, pyrkien itse luomaan parempaa huomista. Tällä tavalla sota synnytti kilpailevia käsityksiä ta-

louspolitiikasta, talouden järjestelemisestä sekä kysymyksiä auktoriteeteista ja etnisyydestä. Näitä aatteita ryhdyttiin lunastamaan vuonna 1917 Venäjän suurten vallankumousten yhteydessä, jossa pieni iskuryhmä onnistui kaappaamaan vallan kaaoksen keskellä, joka syntyi tsaarivallan syrjäyttämisen yhteydessä.

Pakolaiset keskellä vallankumousta

Ensimmäisen maailmansodan aikana tapahtunut joukkoväkivallan normalisoituminen ja väestöjen välisten sosiaalisten suhteiden ohentuminen muuttoliikkeiden myötä olivat saavuttaneet pisteen, joka kulminoitui Venäjän sisällissodassa marraskuussa vuonna 1917. Voimakas kansallismielisyys ja sotaa edeltäneet väestöjen väliset kriisit purkautuivat nopeasti Venäjän vetäytyttyä sodasta ja monikansallisena valtiona kehitys ajautui nopeasti väkivaltaiselle tielle. Jo sodan aikana kärsinyt siviiliväestö joutui koettelemukselle, kun erilaiset puolisolitaalliset ryhmät taistelivat valta-asemasta keisarivallan päätyttyä Venäjän vallankumousten seurauksena vuonna 1917.

Bolsevikkien ja valkoisten joukkojen väliset taistelut tulivat kestävämmän useamman vuoden, mikä enteili pahentuvaa muuttoliikennettä monikansallisissa imperiumissa. On arvioitu, että vuodesta 1918 lähtien vuoteen 1921 asti Venäjän ja sitä seuranneen Neuvosto-Venäjän maaperällä lähes 10 miljoonaa ihmistä joutui verisen sisällissodan uhriksi, joko menehtymällä tai joutumalla jälleen pakenemaan kotiseuduiltaan. Kynnys väkivallalle laski, kun sitä hallinnut keisarivalta oli syrjäytetty ja tilalle tulleet puolisolitaalliset ryhmät saivat asettaa omat sääntönsä sodankäynnille. Kaikkialla läsnä oleva väkivallan harjoittaminen osaltaan johti siviilien ja armeijan välisten erojen hälvennymiseen, jolloin monet eri väestöt joutuivat veristen yhteenottojen koettelemiksi. Tämä puolestaan lisäsi alueiden epävakautta ja kiihdytti pakolaisten muuttoliikkeiden syntymistä.

Tämän kuohunnan seurauksena liikkeelle ajettua väestöä alkoi saapua yhä enemmän Venäjältä irronneisiin ja itsenäistyneisiin reunavaltioihin, erityisesti painottuen Baltian maihin sekä Puolaan. Ihmisten liikehdintä kosketti myös Suomea, vaikka maa oli ollut syrjässä koko ensimmäisen maailmansodan tapahtumista ja pakolaisliikkeistä. Suomeen saapui jo vuonna 1917 huomattava määrä Venäjän pakolaisia, joihin kuului muun muassa venäläisiä, venäläistyneitä sekä heimopakolaisiksi kutsuttuja inkeriläisiä ja itäkarjalaisia. Vaikka autonomian ajoilta

monella Venäjän pakolaisella oli jonkinlaisia vanhoja siteitä Suomeen, myös Suomen rajamailla esiintyi suurta huolta levottomuudesta. Tämä nousi suureksi huolenaiheeksi viimeistään vuoden 1918 sisällissodan aikana, jolloin laajamittainen punaisten terrori käynnisti usean tuhannen pakolaisen muuttoliikehdinnän Suomessa. Suomessa niin ikään toistui Venäjän kokemukset, kun sen rajan tuntumissa ihmisten muuttoliikkeet aiheuttivat epävakautta ja pelkoa sodasta. Suomi kuitenkin onnistui hoitamaan pakolaiskysymyksensä, jolloin valtio myös pysyi yhtenäisenä levottomuuksista huolimatta.

Maailmansodan syrjäyttäneiden pakolaisten laajat muuttoliikkeet olivat yksi vaikuttavista tekijöistä Venäjän vallankumouksissa, koska niiden kautta syntyneet siirtymät paljastivat laajemmat viat Venäjän valtiossa sekä sen tavassa käsitellä sen lähialueita ja niiden kansalaisia. Kuitenkin merkittävimmät vaikutukset eivät koskeneet heitä suoraan, vaan he jäivät osittain sivuun seuraamaan suurempia kehityskulkuja Vladimir Leninin johtamien bolševikkien täydyttyä Venäjän valtiopolitiikan tyhjiön lupauksilla leivästä, maasta ja rauhasta epävakana aikana. Pakolaisten hajanaisuuden sekä järjestäytymättömyyden vuoksi he jäivät pois poliittisen murroksen narratiivin päänäyttämöltä. Tämä ei kuitenkaan merkitse, että pakolaiset väistyivät asialistalta uuden hallinnon pyrkiessä vakiinnuttamaan asemaansa. Väkivaltaisen ulottuvuuden omanneet muuttoliikkeet sodan aikana olivat laatineet pohjatyön Venäjän vallankumousten jälkeiselle sisällissodalle, joka syttyi bolševikkeja ja valkoisiksi nimettyjen vastavallankumouksellisten noustessa vastarintaan. Näin ollen pakolaisten muuttoliikkeet vaikuttivat suurempaan tapahtumakulkuun, joka myöhemmin huipentui uuden valtion luomistyöhön, kun sisällissota Venäjällä päättyi bolševikkien voittoon ja uuden Neuvosto-Venäjän luomiseen.

Johtopäätökset

Kun ensimmäinen maailmansota päättyi, aseet eivät hiljentyneet kaikilla rintamilla. Keski- ja Itä-Euroopan alueilla monenlaiset kriisit, esimerkiksi vallankumoukset, uusien valtioiden radikaalit perustamiset, sisällissodat ja muut väkivaltaiset yhteenotot sotilaiden, veteraanien, siviilien ja puolisolitaallisten ryhmittymien suorittamina, olivat yleisiä ilmiöitä sotaa seuraavina vuosina. Kun lännessä valtiot säilyttivät sotaa edeltäneen yhteiskunnallisen muotonsa, itäisessä Euroopassa monet valtiot ja yhteydet hajotettiin ja muotoiltiin uudelleen. Tässä artikkelissa tar-

kasteltiin tätä ilmiötä keisarillisen Venäjän perspektiivistä. Näkökulma kuitenkin keskittyi sodan heikkoihin osapuoliin, eli siviileihin sekä heidän asemaansa osana uuden valtion luomistyötä sodan jälkeisinä vuosina.

Argumentoin, että Venäjän imperiumin romahtaminen ja uuden Neuvosto-Venäjän luominen ensimmäisen maailmansodan jälkeen ei johtunut pääasiallisesti poliittisista syistä, vaan taustalla oli sen lisäksi suuri sosiaalinen ongelma, jonka vaikutus imperiumin romahtamisessa oli merkittävä. Sodan aikana Venäjän tappioiden lisääntyessä tsaarivalta tahtoi ylläpitää asemaansa, jolloin se suuntasi valtion resursseja entisestään sotaponnisteluihin eikä niinkään sosiaalihuoltoon, esimerkiksi pakolaisavustusorganisaatioiden rahoitukseen. Lisäksi hallinnan puute tappiolisessa sotatilanteessa pakotti vallan lisäämiseen sotilashenkilöille, jotta he voisivat hallita eturintaman lähialueiden väestöä mielivaltaisesti. Ongelmaksi kuitenkin muodostui eturintaman alueen monikansallisuus. Sorto ja väkivaltaiset yhteenotot olivat väistämättömiä, kuten myös niistä syntyneet muuttoliikkeet. Näiden pakolaisten ahdingkoa ja sodankäynnin heikkoutta kritisoineet toimijat muodostivat itse vaihtoehtoisia lähestymistapoja, jotka huipentuivat Venäjän irtauduttua sodasta vuonna 1917.

Tarve uudelle hallinnolle oli välttämätön, koska tsaarin hallitsema byrokraattinen koneisto ei ollut kyennyt hoitamaan valtion reuna-alueita rasittanutta pakolaisongelmaa, eikä sitä auttaneet lukuisat epäonnistumiset itärintamalla. Julkiset protestit ruokapulasta ja hyödykepuutteesta, oppositio hallinnon sisällä ja sen ulkopuolella ja armeijan tuen puute viimeistään kuluttivat loppuun kaikki edellytykset tsaarivallan ylläpitämiselle. Vastareaktion tapahtunut helmikuun vallankumous vuonna 1917 synnytti tyhjiön Venäjän hallintoon, jota tavoittelivat useat erilaiset poliittiset ryhmittymät. Syntyneessä tilanteessa uuden valtion luominen vaati ratkaisuja vallinneisiin ongelmiin, jotta uusi valta voitiin vakiinnuttaa. Pakolaiset nousivat näin taas keskiöön, koska heidän ongelmiansa ratkaiseminen ja uudelleensijoittaminen olivat olennaisia asioita, jotka tuli ratkaista. Venäjän tyhjiöön perustettu väliaikainen hallitus tavoitteli uutta sosiaalipolitiikkaa ja avustustyötä, mutta aloitteet kaatuivat epävakaassa taloudellisessa ja poliittisessä tilanteessa. Parlamentaarisen kannatuksen laskiessa uudet vaihtoehtoiset ryhmät saivat kannatusta, joista Vladimir Leninin johtamat bolsevikit onnistuivat määrätietoisuudellaan kaappaamaan vallan itselleen. Uusi valta ei vakiintunut kuitenkaan suoraan, vaan se onnistuisi vain opposition

kukistamisella, joka tapahtui Venäjän verisen sisällissodan myötä.

Syttynyt sisällissota oli merkittävimpiä hetkiä Neuvosto-Venäjän muodostumisessa, koska se oli ratkaisevin tapahtuma uuden hallinnon vakiinnuttaessa asemaansa. Pakolaiset eivät olleet ensisijaisia toimijoita konfliktissa, mutta heillä oli oma roolinsa tapahtumienkulussa. Ihmisten laajat muuttoliikkeet olivat jo sekoittaneet ennestään väestönkoostumukset itärintaman lähietelillä ja ihmisten liikkuvuus syvemmälle Venäjän rajojen sisälle oli aiheuttanut paikallisille alueille jännitteitä eri etnisten ryhmien välille, joka laski kynnyksestä väkivallalle. Sodan radikalisoimat ihmiset asettuivat helpommin vastarintaan sortoa vastaan ja edellytykset sisällissodalle olivat näin olleet olemassa jo vuosia ennen varsinaisia vallankumouksia Venäjällä.

Merkittävät prosessit, kuten sota, vallankumoukset ja valtionrakentaminen saavat uusia merkityksiä, kun niitä tarkastelee ihmisten muuttoliikkeiden kautta. Pakolaiset ovat usein olleet keskeisessä asemassa näissä ilmiöissä. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen monissa tapauksissa uudet valtiot syntyivät väestönsiirtojen kautta, jossa sodankäynti on ollut puolestaan osatekijänä. Venäjän tilannetta tarkastelemalla huomaa, miten tavalliset ihmiset joutuivat paetessaan osaksi suurempaa kehityskulkua, joka ei lopettanut heidän kokemaa kärsimystä. Ensin heistä tehtiin valtion kontrollin kohde, sitten heitä karkotettiin tai siirrettiin, koska heidän ei katsottu kuuluvan uuden etnisen kansallisvaltion kansalaisiksi tai he muuten olivat vastoin vallankumouksellista hanketta. Väestöjen siirrot eivät usein tarjonneet ratkaisuja, vaan lähinnä kiihdyttivät meneillään olevia alueellisia konflikteja ja taloudellisia ongelmia, jotka osaltaan johtivat vallankumoukseen ja uuden Neuvosto-Venäjän luomiseen monien prosessien kautta 1920-luvun alkupuolella.

Venäjän vallankumoukset olivat viimeinen piste suurelle venäläisten pakolaisvirralle, joka käynnistyi uuden valtion syntyessä vuosien 1918 ja 1921 aikana. Pakolaisten kohtalot vaihtelivat suuresti riippuen poliittisesta taustasta tai varallisuudesta, mutta yhteistä kehitykselle oli tarve uudenlaiselle pakolaismäärien hallinnoimiselle. Kansainväliset instituutiot ottivat oppia Venäjän suurista muuttoliikkeistä ja 1920-luvulla Kansainliitto ja sen pakolaistoimisto päättivät Geneven konferenssissa pakolaisstatuksen esiateesta. Lopputuloksena syntyi niin sanottu Nansen-passi, joka selkeytti monin tavoin emigranttien asemaa. Tämä oli ensimmäinen ratkaiseva askel kohti pakolaisstatuksen

ja heidän asioitaan hoitavien kansainvälisten elinten luomisessa, joka jatkui kehittyen asteittain läpi 1900-luvun loppupuolen. Tavoitteena oli alusta alkaen, ettei Venäjän imperiumin hajoamisen jälkeistä vastaavaa muuttoliikekriisiä enää syntyisi, joka horjuttaisi valtioiden yhteiskunnallista tasapainoa.

Lähteet

- Böhler, Jochen (2015). Enduring Violence: The Postwar Struggles in East-Central Europe, 1917-21. *Journal of contemporary history*, 50(1), 58–77.
- Frame, Murray (2013). *State Expansion and the Criminal Investigation Militia During the Russian Civil War: State Expansion During the Russian Civil War*. History (London), 98(331), 406–427.
- Gatrell, Peter (2005). *A Whole Empire Walking. Refugees in Russia During World War I*. 1. edition. Bloomington: Indiana University Press.
- Gatrell, Peter (2013). *The Making of the Modern Refugee*. Oxford: Oxford University Press.
- Gatrell, Peter (2014). *Russia's First World War: a Social and Economic History*. Oxfordshire, England: Routledge.
- Gatrell, Peter (2015). Tsarist Russia at War: The View from Above, 1914–February 1917. *The Journal of modern history*, 87(3), 668–700.
- Gatrell, Peter (2017). War, refugeedom, revolution: understanding Russia's refugee crisis, 1914-1918. *Cahiers du monde russe*, 58(1/2), 123–146.
- Gatrell, Peter (2017). *Refugee history and refugees in Russia during and after the First World War*. Vestnik of Saint Petersburg University, 497–521.
- Gerwarth, Robert (2008). The Central European Counter-Revolution: Paramilitary Violence in Germany, Austria and Hungary after the Great War. *Past & present*, 200(200), 175–209.
- Marfleet, Philip (2007). Refugees and History: Why We Must Address the Past. *Refugee survey quarterly*, 26(3), 136–148.
- Nevalainen, Pekka (1999). *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sanborn, Joshua (2005). *Unsettling the Empire: Violent Migrations and Social Disaster in Russia During World War I*. The Journal of modern history, 77(2), 290–324.
- Segesser, Daniel Marc (2008). The Punishment of War Crimes Committed Against Prisoners of War, Deportees and Refugees During and after the First World War. *Immigrants & Minorities*, 26 (1-2), 134–156.

Eero Sorila

Island Lake

Kanadansuomalainen metsäkylä on nyt saatavana kirjakaupoista

Island Lake on tavallisesta poikkeava tarina suomalaisesta siirtolaisuushistoriasta. Pienen sahalaitoksen viereen Kanadaan alkoi 1950-luvulla muuttamaan väkeä ympäri Suomen ja näin sai alkunsa toistasataa henkeä käsittävä suomalainen metsäkylä, jossa ei osattu englantia. Mutta suomalaiset siirtolaiset osasivat sitäkin paremmin työn teon taidon. Metsää kaatui rytisten ja sirkkelinterän laulu kertoi uudisasukkaiden elatuksen hankkimisesta.

Alkeellisissa oloissa kehittyi lähes utopian kaltainen yhteiskunta, kuin suuri perhe. Kyläläiset auttoivat pyyteettömästi toisiaan. Sahan omistaja antoi kaikille perheille rakennustarpeet kodin ja saunan rakentamista varten. Syksyllä miehet saivat metsästysloman. Hirvenlihaa riitti koko kylän asukkaille ankan talven yli. Naisväki valmisti lihasta monipuolista ruokaa. Suuret hirvipihvit olivat kuin mannaa metsäkylässä, jossa siirtolaiselämä alkoi öljylampun ja puuhellan turvin.

Kirjassa on Suomen kartta, johon on merkitty mistä päin Suomea Island Laken asukkaat olivat lähtöisin. Kirjan takasivulla heistä on myös nimilista. Kirjailija Eero Sorila oli töissä tässä metsäkylässä.

Atrain & Nord. ISBN: 978-952-315-612-8